

ett motsatt förfarande, hvilket man nu ångrar, vara betänkt på utfärdandet af en ny, allmänt gällande kommunallag. Vi känna icke det offentliggjorda förslaget till denna lag. Men vore det också uppgjort med all Salomo's vishet, skall frukten af detsamma förvandling till gällande lag blifva densamma, som frukten af skolförfattningen – ett tomt formväsende. Sådant är i fråga om kommunalförvaltningen så mycket säkrare, ju mångfaldigare här de förhållanden äro som skola ordnas, och ju mindre kommunalvården kan i likhet med skolväsendet genom en högsta styrelse öfvervakas och genom nya påbud regleras. En kommunalstyrelse gör, hvad den vill; en skolmästare gör dock i någon mon, hvad han måste.

J. V. S.

58 TYSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 7, juli 1860

LITERATURGESCHICHTE DES ACHTZEHNTEN JAHRHUNDERTS VON HERRMAN HETTNER. 2:ER THEIL. GESCHICHTE DER FRANZÖSISCHEN LITERATUR IM 18:EN JAHRHUNDERT. BRAUNSCHWEIG 1860.

En ganska utförlig anmälan af detta arbetes första del, lånad ur en Tysk tidskrift, finnes införd i detta blad årgången 1858. Vi hafva sedan dess varit i tillfälle att taga närmare kännedom om detsamma och kunna för vår del rekommendera det till våra läsares synnerliga uppmärksamhet.

Det är ingenting ovanligt, att litteraturhistorier skrivas, grundade icke på eget studium af den ifrågavarande litteraturen, utan på andras uppgifter och bedömanden angående densamma. Sådant måste förhållandet vara med alla dem, som omfatta flera särskilda nationers litteratur under flera perioder; ty ingen mensklig förmåga hinner till att genomgå den massa af skrifter, för hvilka författaren då bör redogöra, och hvilka han bör bedöma och gruppera efter deras olika rigtningar, för att bringa något sammanhang i det hela. Ja det blir svårt nog att lära genom eget studium känna litteraturen hos flera skilda nationer äfven för en mera inskränkt tidslängd. Svårigheten stiger naturligtvis, ju mera forskningen närmar sig till närvarande tid, emedan materialet så oerhört tillvexer. Och historien om nittonde seklets litteratur måste, då den en gång skrives, i sanning afdelas till skilda historier för snart sagdt skilda decennier, om eljest dess författare vill sjelf lära känna ens det förnämsta af, hvad han beskriver.

Hettner har visligen inskränkt sin litteraturhistoria till de tre förnämsta kulturfolkens litteratur; och ehuru han har att göra först med 18:de seklet, är likväl redan det fält, han bearbetar, ofantligt. Man kan icke vänta, att han sjelf skulle förmått genomforska allt, som faller inom detsamma. Det är redan öfverraskande nog, att han kunnat taga någon egen kännedom om, hvad före honom blifvit utmärkt såsom det mest framstående. Och hans arbete vittnar dock både genom sakrika anföranden och sjelfständigheten i bedömandet, att han känner mycket, som varit åtminstone hans föregångare i Tyskland obekannt.

Som våra läsare torde erinra sig, behandlas i arbetets första del Englands litteratur under ifrågavarande sekel, i den andra Frankrikes; och tredje delen är förbehållen för Tysklands. Denna ordning är, såsom länge insedt och ofta framställt, grundad i sammanhanget. Adertonde seklets Franska litteratur hade sin väckelse och delvis sina mönster i

den Engelska, Tysklands i båda de nämnda, ehuru mot seklets slut i en annan del af den Engelska litteraturen, än den, som företrädesvis legat till grund för Frankrikes; hvarföre äfven då i Tyskland en reform skedde, som först under detta sekel återverkat på den franska litteraturen, hvilken sålunda delvis genom Tysk förmedling lärt att värdera andra sträfvanen i den Engelska, än de, som främst intresserade 18:e seklets Fransmän.

I England hade den nyilfvade naturvetenskapen för en tid öfverväldigat alla idealistiska tendenser. Newton's stora upptäckter hade likasom bevisat, huru fruktbärande den forskningens metod och riktning var, hvilka Baco framstälde såsom de enda för allt menskligt vetande. Företeelserna skulle noga skärskådas och deras närmaste orsaker uppsökas. Den sålunda samlade erfarenheten skulle föra till upptäckter och uppfinningar och utvidga människans makt öfver naturen. Mängden af fördomar angående naturföreteelserna i en äldre tid och den lätthet, hvarmed dessa företeelser nu återfördes till s. k. naturliga orsaker, ledde forskningen att söka äfven det menskliga vetandets och den menskliga handlingens orsaker i naturen. Baco sjelf hade afvisat all forskning rörande anden. Men hans efterföljare insågo, att vetandet om de naturliga företeelserna och orsakerna väl hade sin gifna nytta med sig, men att om detta vetandets sanning ingenting kunde påstås, så länge det är oafgjordt, hvad menskliga vetandet öfverhufvud är, om det blott är *ett* slags föreställning och mening, jemte hvilket flera andra uppfattningssätt kunna finnas eller om det verkligen är ett vetande om sanningen. Och behofvet att veta sanning lefver underbarligen qvar äfven hos dem, som tilldela vetandet värde egentligast derföre, att det förhjelper till tillfredsställandet af hvarje-handa andra behof.

Det låg nu det naturvetenskapliga betraktelsesättet nära, att anse menskliga vetandet, såsom all annan företeelse, bero af en naturlag. Ty sålunda fattadt, såsom en naturnödvändig verkan af naturliga orsaker, kan vetandet icke vara annat, än hvad det är, och icke heller innehålla annat, än hvad det enligt naturens lagar måste innehålla. Noga taget finnes der väl hos människorna en rest af inbillningar, fördomar, origtiga åsigtter. Det kommer sig af falska iakttagelser. Huru sådana äro möjliga? – det får vid denna åsigt lemnas obesvaradt. Ty egentligen borde ingen människa kunna veta annat än sanning, såsom ingen kropp kan kristallisera i annan form, än den engång för alla gifna. Nu är det obestridligt, att misstag ske. Men det är icke naturlag, att de skola ske. Det är alltså nog, om människorna, ifall de observera med mera noggrannhet, kunna rätta sina misstag. Så vinnes upplysning. Och läran derom, att den så vinnes, är den såmycket omtalade upplysningsfilosofin i dess grund. Det utgör blott en förberedelse till densamma, att människan bortkastar alla ärfda och förvärfda mening-ar och fördomar; ty eljest blir naturligtvis hennes iakttagelse förvirrad. För den Franska upplysningsfilosofin blef detta fördomarnes undanrödjande en hufvuduppgift.

Följdrigtigt fattades allt vetande vara hemtadt ur sensationen, den sinnliga varseblifningen. Hvad människan ser, hör o. s. v., det vet hon. Såsom hon har förmågan att se och höra, så har hon äfven förmåga att minnas sina syner m. m. och jemföra dem med hvarandra. Så är hennes vetande färdigt. Man har kallat denna åsigt af vetandet för sensualism; och dess grundläggare är Engelsmannen Locke, ehuru läran hos hans Franska efterföljare antog en mera afgörande form, än hos dess upphofsman.

När en sådan lära strängt vidhålles, är det gifvet, att hvad människan håller för sannt, kan af någon ny erfarenhet kullkastas. Hon kan egentligen aldrig komma längre, än till en högre eller lägre grad af sannolikhet. För vetandet kan en sådan sannolikhet förslå. Men för handlingen blir den otillräcklig. De, som förforo konsekvent, ansågo väl också det i handlingen rätta bero af erfarenheten, nemligen hvarje människas erfarenhet af, hvad som gagnar eller skadar henne. Men få voro likvål de, som satte det gagneliga blott i vällefnad. De flesta lärde, att människan borde söka den högre lycksalighet, som vinnes genom att bevisa kärlek mot nästan. Likaså var deras antal icke stort, hvilka i sträng konsekvens med läran om ett vetande, verkadt endast genom en materiel retning af synnerven m. m., påstodo, att vetandet och viljandet var blott en naturprocess, en mekanisk och kemisk förändring i hjernmassan. Flertalet antog, ehuru i strid med sina åsigtter i öfrigt, att anden är något annat än materien; och de lärde äfven derföre en naturlig religion. Icke få voro slutligen de, hvilka insågo, att rätt och orätt på jorden blefve något alltför obestämdt, om afgörandet får bero på hvarje individs erfarenhet, och hvilka derföre hos människan förutsatte en ursprunglig, af all erfarenhet oberoende känsla för det sanna och rätta. Isynnerhet i England var detta betraktelsesätt allmänt. Bland 18:e seklets litterärt bildade Fransmän vann det mindre insteg.

Den nylifvade naturforskningen skulle icke haft detta inflytande på afgörandet af frågor, hvilka ligga utom dess gebit, om icke tidigare antikens likaledes nylifvade studium hade fört till sjelfständig forskning, oberoende af traditionela läror. Såsom medeltidens påfvevälde och feodala samhällsskick gifvit vika för statskyrkor och en efter olika nationela förhållanden olika utbildad konungamakt, så hade äfven dess uniforma vetenskap fallit för nya läror, till en början mera osjelfständiga efterbildningar efter de gamlas, men efterhand frigjorda äfven från detta ledband. I filosofin representeras denna reform af Cartesii lära. Det mest utmärkande i densamma och i hela den forskning, hvars utgångspunkt den utgör, är sträfvet att fasthålla andens väsende såsom skildt från naturprocessen, och dermed vetandets beroende af andens egna lagar, samt antagandet af viljans frihet i handlingen. Från en sådan ståndpunkt är det jemförelsevis lättare att förklara företeelserna i andens verld, hvad som tillhör mensklighetens historie; och det rätta kan fattas såsom en af förnuftet fordrad, allmäntgällande, af det individuela tycket, individens lust eller olust oberoende norm för människans görande och låtande. Svårare är det att inse, huru och hvarföre naturföreteelserna verkligen äro sådane, som människan fattar dem vara, då hon vid deras begripande likasom i dem inlägger sitt förnuft. Och det var från denna sida, det från naturforskningen utgångna betraktelsesättet vände sig mot dessa idealistiska läror. En annan stridspunkt var viljans frihets oförenlighet mid naturnödvändigheten, af hvilken den menskliga handlingen är bunden.

Öfverhuvud måste det vara fallet, att, när man ur den individuela erfarenheten vill afgöra öfver rätt och orätt, och öfver, hvad i samhället bör vara eller icke – vara, man tvingas att omfatta den ena eller andra tillfälligtvis öfverkomna mening. Det måste derföre inträffa, att upplysningsfilosofin i dessa frågor upptog redan förhandenvarande meningar, resultatet af den föregående filosofiska forskningen. Det är också lätt att finna, att dess meningar på moralens gebit voro den kristna kulturens frukt, på rätts- och samhällsläran utgingo från antikens läror.

Det förefaller vid första påseendet förunderligt, huru 18:e seklets

filosofi kan sammanhånga med så abstrakta läror och undersökningar. Man är van, att med den förstå en summa af s. k. negativa tendenser och åsigtter, negativa, emedan de gingo ut på att förneka religion och samhällsordning. Ingendera var, noggrannare taladt, fallet. I sina yttersta spetsar var väl denna filosofi rent materialistisk, förnekande andens tillvaro och dermed äfven all religion. Men sådan den af den stora mängden litterärt bildade hyllades, var den hvarken irreligiös eller samhällsfientlig. Väl vände den sig isynnerhet i Frankrike förnekade mot icke blott katolska kyrkans utan äfven kristendomens speciela dogmer. Men redan Voltaire, som häri var, man kan säga, fanatisk, försvarade med högsta ifver tron på Gud och på själens odödlighet. Kärlek till medmänniskor är också den religionsöfning han lärer. Och i allmänhet är den dessa 18:e seklets filosofers. Antingen de bekänna egennyttans och den egna lycksalighetens moral eller, såsom Rousseau och några andra, sluta sig till läran om människans ursprungliga känsla för och håg till, hvad santt och godt är, utgjorde allmänt menliga rättigheter, allmän människokärlek, jemnlighet, broderskap mellan individerna och mellan folken, med få undantag målet för deras sträfvanden, såsom människokärleken, stegrad till entusiasm dref dem att förkunna sina läror och göra dem allmänt erkända. Upplýsningen, befrielsen från okunnighet, fördomar, vantro, var blott medlet; människoslågtets förädlande och lyckliggörande var ändamålet. – För att verka allt detta hade de inga andra vapen att anlita än förnuftets makt, bevisningen, öfvertygandet. Och den väg, de valde, var den på Locke's sensualistiska teori stödda demonstrationen. De kunde genom den appellera till hvar mans erfarenhet, till det s. k. sunda förståndet, *sens commun*. Deras läror kunde förstås och bedömas af den okunnigaste, endast han tog *sitt* förnuft till råds.

Hettner går egentligen icke in på någon kritik öfver grunden för upplýsningsfilosofernas bevisning. Det är arten af deras sträfvanden han i sin bok söker i detalj lägga i dagen. Hans uppfattning af dem, kan man säga, står ännu i strid med det allmänna uppfattningssättet i Tyskland. Han yttrar sjelf i företalet: »Manchen werde ich zu schwarz, den meisten zu hell gemalt haben». Och det senare blir utan tvifvel fallet äfven bland Svenska läsare, hvilkas bedömande i detta hänseende varit ledt af det i Tyska litteraturen allmännare gällande. I Sverige har benägenheten att se denna tid i svart funnit stöd i det allt mera förkastande omdömet öfver Gustaf III:s tid, som der representerade upplýsningens tidevarf. Der voro nemligen förhållandena icke desamma som i Frankrike och en stor del af Tyskland. Sverige hade redan före denna tid icke blott ett tredje stånd, utan ett fjerde, från uråldrig tid fritt och genom reformationen och reduktionen frigjort äfven från kyrkans ok och från den sista lemningen af feodalväldet, såvidt detta i landet vunnit insteg. Annat var förhållandet i de länder, der allt detta kvarstod och feodaladeln hade öfvergått till en hofadel, som under den absoluta konungamaktens skydd var än mera förtryckande. Men äfven i Sverige verkade sagde tid att återupplyfta den sjunkna offentliga moralen, och först från den hafva Svenskarne egt en egentlig nationallitteratur, som spridt vetande till alla samhällsklasser. Att denna litteratur inflytande dock var blandadt, kan man förklara derur, att i Sverige den Franska klassiska hoflitteraturen gjorde sitt inträde först jemte upplýsningslitteraturen, medan i Tyskland bådas inflytande tillhör skilda litteraturperioder.

Det är också vanligt nog, att man förblandar den rent lättsinniga hoflitteraturen i Frankrike med den för 18:e seklet egentligen utmär-

kande, såsom man lägger den ofta nog frammbrytande frivoliteten i denna senare densamma till last som osedlig tendens, ehuru den i sjelfva verket är ett den vidhängande utslag, hvarmed den smittades af den redan förhandenvarande dåliga seden. Man har öfverhufvud svårt att fatta, huru något sannt och ädelt, för menskligheten fruktbarande kan framträda i denna förorenade form och – hvad värre är – utgå från individer, sjelfva smittade af sin tids lättsinne. Men det är lika svårt att förstå, huru en förderfvad tid någonsin skall reformeras, om den icke reformerar sig sjelf. I öfrigt finnes i dessa föreställningar om personerna mycket falskt och öfverdrifvet, såsom äfven deras skrifter till stor del stämplas af det upprigtigaste sedliga allvar. Det var blott i ett hänseende, i förhållandet mellan könen, lättsinnet var allmänt. Det hörde nationen och tiden till. Deraf t. ex. den oerhörda motsägelse, att Rousseau, som en stor del af sitt lif lefde i konkubinats och öfverlemnade sina barn åt barnhuset, utan möjlighet att återfinna dem, var den vältigaste ifrare för ett rent familjelif och uppträdde som barnauppfostrans reformator. I öfrigt framstå äfven så afgjorda materialister som Diderot¹ och Holbach såsom ädla, rättänkande, menniskoölskande och uppoffrande karakterer. Till denna litteraturs historia hörer också, att ur den, om också efter Engelskt mönster, utgick det borgerliga skådespelet med dess dygd tendenser, hvilket delvis ännu återuppträder på teatrarne, äfvensom den med denna rigtning sammanhängande tendensromanen.

Sedan Hettner i en slutbetraktelse, »Der Grundgedanke der französischen Aufklärung», anmärkt, att denna upplysningsfilosofi icke utmärker sig genom några nya och stora sanningar, utan att den för det mesta lånat sina idéer från Engelmännerna, samt fästat uppmärksamheten på den hejdlösa djerfhet, hvarmed ofta ännu ganska outredda lärar af den såsom afgjorda sanningar förkunnades, tillägger han till dess karakteriserande:

»Den är icke en litteratur, åter uteslutande beräknad blott för litteratörer, sänd från det ena skrifbordet till det andra, från lärda till lärda, från kännare till kännare, utan en litteratur, som med passionerad ifver har medvetande om sin mera omfattande bestämelse, att omedelbart bilda folket och reformera samhälle och sed enligt de af den fastälda begrepp. — — Den nya litteraturrigtningen erkänner sig hafva en gudomlig mission, att för den ruttna verkligheten framhålla tankens okufliga fordringar och det räddande idealet, utan att fegt rygga tillbaka, när motsägelsen mellan ideal och verklighet manar den till hårda strider.»

»En väckelse fattar sinnena, och i åsigter och tänkesätt uppstår en omhvälfning, sådane de icke egt rum sedan den stora reformationen i sextonde seklet. Upplysningen icke blott fortsätter dess i förtid afbrutna verk, utan utbildar det sjelfständigt och på sitt vis. Dess tankar och sträfvanen gå längre, äro mera djerfva och obeslöjade. Reformationen är teologisk, upplysningen filosofisk. För Luther var uppenbarelsen trosartikel; den nya läran förnekar sjelfva begreppet och ordnar äfven det religiösa vetandet in i det menskliga kännandet och tänkandet öfverhufvud. Luther hade fasthållit öfverhetens ome-

¹ Om Diderot's materialism skall anses för afgjord. Förf. stöder sin åsigt för det mesta på långt efter hans död utgifna skrifter. Man kunde anse, att, ehuru en så rörlig och mångsidig talang inlåtit sig äfven på dessa lärar, sjelfva den omständighet, att han icke offentlig bekände dem, vittnar om hans tvifvel angående deras sanning. Ty han var icke den man, som af något slags beräkning skulle fördolt sin öfvertygelse.

delbara instiftelse af Gudi; den gör det medvetande allmänt, att, emedan en styrelse är till för mensklige ändamål, den sjelf är föränderlig alltefter de med tiden vexlande ändamålen och kan bestämmas af det folk, hvars uttryck och ledare den är, enligt dettas insigt och ur dess suveränitet. Ingenting skall gälla blott derföre, att det är traditionelt och utifrån människorna ålagdt; endast det fria, på sig sjelf hvilande tänkandet afgör öfver tingens sanning, öfver moraliska och sociala rättigheter och pligter. Förnuftet har återeröfrat sitt förlorade herravälde; människan har återkommit till
 10 sjelfbesinning. De åsigter och läror, som icke uthärda förnuftets pröfning, störtas såsom afgudabeläten. Franmännen kalla det 18:de århundradet det filosofiska seklet; och de hafva rätt i att så kalla det, icke för djupet hos dess filosofemer, utan för deras genomgripande verksamhet. Aldrig har ännu någon period i historien varit mera omedelbart beherrskad af filosofin. Menskligheten tror på dess makt och dess sanning. Kant uttalar denna tanke, då han betecknar upplysningen såsom mensklighetens utträdande ur dess sjelfvällade omyndighetstillstånd.»

»Denna menniskoandens segerrika visshet om sin egen makt är
 20 detta sekels grundtanke. Ur den kan å ena sidan förklaras dess författares svaghet, att de nemligen icke hade något sinne och någon aktning för det bestående och för den historiska utvecklingen, att de i religionen sågo blott maktlysten prestlist och i staten blott en tillfällig öfverenskommelse. Men derur låter sig äfven deras storhet förklaras. Med hjeltomodig och i sanning beundransvärd energi, med den ädlaste sjelfuppoffring och entusiasm, med en kraftfull, förgörande, ur sedlig harm utgången fientlighet vända de sig mot allt i kyrka och stat, som kränker menniskoandens oförytterliga rättigheter. Midtunder prestväldets och enväldsmaktens oblyga förtryck
 30 försvara de menniskovärde och mensklig frihet. Mot den allenasaliggörande kyrkans intolerans yrka de på samvetsfrihet, fri forskning, kärlek och fördragsamhet; mot den herrskande statsmaktens förtryck främst på en bättre förvaltning, sedan på författningsreform, på lindring i utskylderna och på förmildring af straffen. Människan finnes icke på jorden endast till gagn för några privilegierade bland släktet, hvilka frossa af de öfrigas svett och möda; hon har som menniska sina rättigheter och sin bestämmelse. Hon skall upplysas och frigöras genom öppet tillträde till uppfostran och bildning. Alla
 40 de ädlaste sinnen genomströmas af en varm, verksam menniskokärlek, en ungdomsfrisk entusiasm och uppoffringshåg för mensklighetens sak.»

Denna karakteristik kan utan synnerlig anmärkning anses för sann, om man blott ihågkommer, att den är ett uttryck för 18:e seklets sträfvanden, icke en kritik öfver desamma.

De menniskor, som nu lefva, hafva svårt att göra sig en föreställning om den exstas, hvaraf mot seklets slut enligt alla vittnesbörd från den tiden det bildade Europa fattades, och som i början af Franska revolutionen trängde äfven till den större mängden. Intet kännande och tänkande sinne lærer blifvit oberördt af 1830 och 1848 års händelser.
 50 Men dessa hade en uteslutande politisk tendens; och de sociala motiver, som ingingo i 1848 års revolution voro jemförelsevis råa, afseende blott lekamlig bergning och njutning. Opinionerna voro också då mångfaldigt delade. Äfven den mest upplysta och oegennyttiga menniskovän kunde då hafva sina betänkligheter angående revolutionernas förmåga att lyckliggöra. Men vid första Franska revolutions utbrott voro

hufvudena fulla af förhoppningar icke blott om nya politiska institutioner, utan om allmän upplysning, allmän sedlighet, frid och lyckalighet, om ett nytt förnufts rike på jorden. Och dessa förhoppningar lifvade äfven en stor del af den herrskande samhällsklassen till och med bland det påfviska presterskapet. När då natten den 4 Aug. 1789 den med tredje ståndet förenade adeln i Frankrike sjelf upphäfde sina företrädesrättigheter och derigenom bevisade allvaret i de läror, den hyllat, när derpå »människans rättigheter» högtidligen proklamerades i detta förtryckets land, då fattades hela Europa af en förtjusning, för hvilken den nya gyllne åldern redan var verklighet. Motstycket till denna lyftning och enhällighet i opinionerna har blott de första korstågens tid att uppvisa. 10

Historien har varit upplysningsfilosofins domarinna. Hettner antyder denna dom i de anförda orden om dess bristande sinne och aktning för den historiska utvecklingen. Men historien har äfvengodkänt summan af dess sträfvanden, emedan de ännu i dag äro samtidens. Hvad 18:de seklet mödosamt arbetade att göra gällande: människovärdet i och för sig, det derur härflytande berättigandet för alla att förvärfva delaktighet af alla samhällslifvets fördelar, och den deraf härledda förpligtelsen för hvar och en, att till en sådan delaktighet förhjelpa det största möjliga antal – detta erkännes nu allmänt. Likaså har forskningens frihet på hvarje fält för menskligt vetande fortfarande vunnit allt större utrymme. Men man tror icke mera, att samhället kan omskapas enligt teorier, utan allt sammanhang med det historiskt gifna, eller att sådana kunna ersätta folktron och folkseden. Filosofin har till denna praktiska dom lagt sitt teoretiska bedömande. 20

Det antyddes redan ofvanföre, huru den sinnliga varseblifningen aldrig kan föra till absolut sanning. Hvad som beror blott på individuell iakttagelse kan aldrig göra anspråk på allmängiltighet. Det gäller, tills en noggrannare iakttagelse kullkastar den tidigare, origtiga. Och i fråga om, hvad människan bör göra, får svaret icke stanna vid, hvad som är sannolikt, hvad som enligt den enas eller andras iakttagelse är rätt; utan det skall afgöras, hvad som är rätt i och för sig. Nu rörde sig upplysningsfilosofin hufvudsakligen på detta praktiska fält. Hvad dess sakförare ur sin erfarenhet förklarade vara det rätta, det kunde hvar och en annan med stöd af sina iakttagelser förkasta. Så skedde också, när i Franska revolutionen frågorna skulle afgöras för tillämpningen. Upplysningen blef upplösning. 30

Men härtill kommer, att i menskliga handlingen endast den yttre företeelsen är föremål för sinnlig varseblifning. Iakttagaren måste, för att betrakta den såsom handling, i den inlägga en betydelse. Ett taladt ord är ett ljud, ett skrifvet ett ljudtecken, en handens verksamhet är en rörelse, för sig betydelselösa. Tanken, afsigten, ändamålet, den förnuftiga betydelsen göra dessa yttringar till mensklig verksamhet, till handling. Denna betydelse kan icke ses eller höras, och måste dock af tanken fattas. Uppfattningen beror af individens mottagna intellektuella och sedliga bildning, af hvad han lärt. När det är öfverlåtet åt hvar och en att utan vidare enligt sitt s. k. förnuft deröfver bestämma, så kommer afgörandet att bero af individens tillfälliga bildning; och uppfattningen är lika mångahanda som denna. Man kallar ett sådant resonnerande för det vanliga sunda förståndets – »sens commun.» Det är detta resonnerande, vetenskapen icke kan erkänna; och filosofins historia sätter derföre icke heller något värde på upplysningsfilosofins läror. De kunna träffa det rätta, men ega för dettas bevisande intet annat än subjektiva försäkringar. De yrka, som visadt och erkänt är, 40 50

lika ofta det förvända.

Så förfar icke den sedligt handlande människan i sina egna gerningar. Hon följer religionslärans bud, samhällslagen, det för rätt och sedligt erkända; hon tillvällar sig icke rättighet att skapa en ny moral, rätts- och samhällslära. Det vill säga: det är sedligt, att människan erkänner förnuft och sedlighet i det historiskt gifna.

Det faller i ögonen, att äfven den ädlaste tendens, såsom upplysningsfilosofernas människokärlek, icke innebär någon regel för den menckliga handlingen. Den, som vill förädla och lyckliggöra menckligheten, skall först afgöra, hvori mencklig förädling och lycka bestå. Tillvällar sig individen afgörandet deröfver enligt sitt sunda förstånd och söker att enligt detta förädla och lyckliggöra sina medmenckor, förkastande gifven lag och sed, är, såsom erfarenheten lærer, hans sträfvande fåfängt. Följer han dem, afsäger han sig afgörandet enligt *sitt* förstånd; han handlar förnuftigt. Eger han makt att stifta lag och tvinga till dess efterlefnad samt på denna väg söker förverkliga sina individuella åsigtter af mencklig lycka och förädling, är han enkelt den värsta despot. En ur Baco's skola utgången Engelsk tänkare, Hobbes, hade långt före upplysningsfilosofins flor, ganska konsequent lärt en sådan despotism såsom enda medlet att sätta mencknan i varaktigt åtnjutande af samhällslifvets fördelar. Adertonde seklet räknade flera upplysta regenter och statsmän, som gjorde försök att mer eller mindre i öfverensstämmelse med seklets læror lyckliggöra folken. Ett känt exempel äro den ädelsinnade Joseph II:s i Österrike reformförsök – hvilka hotade att kosta honom hans thron. Franska revolutionsstyrelsen var, som bekant, den blodigaste despotism. Despotismen låg, såsom visats, på botten af upplysningsfilosofin, i sjelfva det vetandes form, som erhållit detta namn.

Deraf, att vetenskapen förkastar denna form och ett antal af de læror, den omfattat, följer icke, att upplysningsfilosofin varit för vetenskapen betydelslös. Den från Cartesius utgånga filosofin hade sysselsatt sig mera uteslutande med vetenskapens högsta frågor, med förhållande mellan ande och natur, själ och kropp, med undersökningar rörande viljans frihet och det onda m. m. Den stod derigenom aflägsnad från det allmänna medvetandet. Upplysningsfilosofin dref undersökningen in på mera konkreta frågor, på bearbetandet af moralen, rätts- och samhällsläran och förde till helt och hållet nya forskningar i historiens filosofi och estetiken samt gaf äfven de teologiska studierna en ny form. Öfverhufvud inträdde först med 18:e seklet filosofin på sin rätta plats, i nationallitteraturen. I Tyskland blef nationalspråket först under detta sekel filosofins språk.

Vi hafva intet nämnt om Frankrikes öfriga litteratur under detta sekel. Förhållandet är, att den jemförelsevis är obetydlig. Hvarken historien eller sköna litteraturen har något framstående att uppvisa. Hvad Hettner härom anför, kan derföre icke intaga något framstående rum. Endast såvidt den står i samband med de filosofiska lärorna, såsom tendenslitteratur är den af betydenhet. Hettner behandlar den också i detta sammanhang. I bandets sista kapitel afhandlas i korthet den Franska upplysningsfilosofins återverkan på Engelska litteraturen och dess inflytande på litteraturen i Italien och Spanien.

Man kunde kanske hos Förf. önska en ur filosofisk synpunkt djupare uppfattning. Den synbara försigtighet, hvarmed han bedömer de materialistiska lärorna, vittnar om en viss osäkerhet i öfvertygelsen. I sin framställning af Rousseaus karakter och verksamhet är han kanske icke fri från orättvisa. Man saknar också här det djupare

inträngande studium, som han deremot egnat t. ex. åt Voltaire's mindre framtidsfulla skrifter. Det hade förtjent framhållas, hvad Rousseau verkligen gjort för pedagogikens och samhällslärans utveckling. Äfvenså har Förf. lagt alltför liten vikt på Montesquieus berömda arbete, hvori det historiska betraktelsesättet utgör en protest mot upplysningsfilosofernas allmänna förfarande. Läger man härtill, hvad äfven Förf. framställt om Voltaires filosofiskt historiska försök och om fysiokraternas läror, vetenskapernas systematiserande af d'Alembert m. m. så utfaller icke heller den direkta vinst, vetenskapen dragit af denna litteratur, så fattig, att den icke förtjent särskildt framhållas. 10

Förf. har ordnat ämnet så, att det hela lätt öfverskådas och sammanhålls. Hans framställning är synnerligen klar och bestämd; stilen fri från Tyskt ordsvall, likväl icke färglös. Arbetet egnar sig derföre väl för en större krets af läsare; och vi känna verkligen icke någon litteraturhistorisk skrift, som härtill vore mera lämplig.

GESCHICHTE ITALIENS VON DER GRÜNDUNG DER REGIERENDEN DYNASTIEN BIS ZUR GEGENWART VON HERM. REUCHLIN. LPZG 1860.

20

En lofordande anmälan, vi läsit, af detta arbetes första del föranleder oss att derpå fästa våra läsares uppmärksamhet. Det intresse, hvarmed Italiens angelägenheter för närvarande följas, bör göra en öfversigt af detta lands närmast föregående historia välkommen. Första delen sträcker sig till 1848. De senare tilldragelserna komma derföre att utförligare behandlas.

DER ITALIENISCHE FELDZUG VON BARON VON BAZANCOURT – ÜBERS. VON J. SEYBT.

30

Originalen La Campagne d'Italie är författadt under kejsrerliga auspicier, emedan författaren under fälttåget åtföljde kejsarens person. Man kan alltså vara öfvertygad, att källor åtminstone från Franska sidan icke saknats – om blott förhållandena tillåtit Förf. deras opartiska begagnande. Icke gerna kan något obehörigt vara tillagdt – men kanske åtskilligt uteslutet, och det hela färglagdt. Rik är Förf. naturligtvis på loford och den Franska – och Sardinska – tapperheten upphöjande epiteter. Dock blifva icke heller Österrikarne alldeles lottlösa – när de besegras, icke då de för ögonblicket hafva öfverhanden, ty detta sker blott, när Fransmännen äro i antal mycket underlägsna. Öfversättningen upptager två små häften och åtföljes af plankartor öfver Magenta och Solferino. 40

DIE EXPEDITION IN DIE SEEN VON CHINA, JAPAN U. OCHOTSK, VON WILH. HEINE. LPZG 1859.

Vid den våldgästning af de Europeiskt civiliserade, det Japanesiska riket på senaste tid fått lida, utrustades en expedition för ändamålet äfven från Nordamerikas Förenta Stater, under befäl af commodorerne Ringold och Rodgers. Denna expedition, som varade åren 1853–57, åtföljde Heine, samma res- och forskningslystna målare, ur hvars bref från en senare företagen resa i Centralamerika utdrag varit i detta blad införda. 50

Det förstås att berättelse om expeditionen utkommit på Engelska. Jemte den har Heine utgifvit denna Tyska »originalupplaga», som således icke är fullkomligt enahanda med den Engelska. Utgörande tre digra band i stor 8:o är berättelsen rik på innehåll. Den erbjuder vetenskapsmannen en mängd geografiska och statistiska data, afser också synnerligen handeln med de beskrifna länderna, men upptages dock för det mesta af resebeskrifning och skildringar af natur och folk, utgörande en lärorik och nöjsam läsning för hvar man. Arbetets typografiska utstyrel och det stora antalet af kartor och förträffliga afbildningar närma det till ett praktverk.

Särskildt är bifogad en undersökning af Amurgebitet af P. Collis.

Delvis ett utdrag af arbetet är *Japan und seine Bewohner* von W. Heine. Lpzg 1860. Det utgör blott ett måttligt band, som saknar all utstyrel af bilder m. m. Men det innehåller äfven utdrag ur andras beskrifningar öfver Japan, både äldre och nyare.

J. V. S.

20 59 OM SPRÅKETS VÄSENDE.

Litteraturblad n:o 7, juli 1860

I fjerde häftet af Nordisk universitetstidskrift 1858, utgifvet af K. Claëson, läses en afhandling, »Om Språkets ursprung och väsende» af denna, beklagligen redan i unga år från sina vetenskapliga sträfvanden genom döden borttryckta författare. Denna afhandling, likasom några recensioner af lingvistiska arbeten i samma häfte, vittna om författarens ovanliga beläsenhet äfven på detta gebit icke mindre, än om hans insigt och skarpsinne i bedömandet af dithörande frågor. Filosofin utgjorde, som våra läsare redan känna, hans hufvudstudium.

Sagde afhandling af Claëson är, såsom den måste vara, en filosofisk undersökning. Den förutsätter som sådan lingvistisk och historisk insigt. Men det tillhör det ovanliga, att finna denna grundad på så omfattande studier som de i afhandlingen framträda. Ja man kan väl säga, att i den litteratur, Förf. citerar, till och med finnes något för mycket. Ty det står utöfver hvarje filosofins idkares förmåga, att för hvarje undersökning lägga så omfattande studier till grund; och det vore föga öfverraskande, om äfven Förf. förbigått eller mindre noggrant skulle uppfattat det ena eller andra af, hvad den citerade litteraturen har att erbjuda.

Men om så också vore; afhandlingens grundlighet vittnar dock för sig sjelf. Någon annan med den jemförlig framställning af, hvad både från lingvistisk och filosofisk synpunkt blifvit yttradt om språkets väsende, finnes säkert icke; icke heller träffas lätt något insigtsfullare bedömande af de särskilda åsigternas vetenskapliga värde. Framställningens klarhet utgör icke afhandlingens minsta förtjenst; och den erbjuder derföre en lärorik läsning för hvar och en, som icke helt och hållet saknar språkliga studier, och för hvilken åtminstone psykologin och logiken icke äro totalt fremmande. En gagneligare läsning kan också icke erbjudas dem, hvilka efter sitt tillfälligtvis öfverkomna pund af löst tidningsvetande och hvardagsförstånd resonnera om nationalitet och språk, utan allt begrepp derom, att ämnet utgjort föremål för den mest omfattande lärda forskning och för de djupsinnigaste tänkares derpå stödda undersökningar.

I afhandlingen äro två skilda frågor sammanställda, den rörande